

# ENTRE FRANÇA I ESPANYA: ACTITUDS DELS GRUPS DIRIGENTS CATALANS A LA FI DEL SEGLE XVII

Joaquim Albareda i Salvadó  
Universitat de Girona

Cada vegada resulta més evident que el concepte de *neoforalisme* s'ajusta poc a la realitat. Les aportacions historiogràfiques fetes en els darrers anys dibuixen un marc de relacions entre les classes dirigents catalanes i les de la monarquia força més complex del que presuposava la bona entesa neoforalista. Si el 1983 Fernando Sánchez Marcos advertia que no es podia parlar d'un autèntic neoforalisme com a actitud predominant a la cort als inicis del regnat de Carles II i, al cap de poc temps Ricardo García Cárcel recordava que la dial·lèctica constitucional entre Madrid i Catalunya no existí en aquest període, fet agreujat pels recels provocats per la revolució de 1640, recentment Josep Maria Torras i Ribé ha remarcat el *desfavorable estat d'opinió que s'anava congriant a l'entorn del rei sobre la suposada insolidaritat de Catalunya respecte a les dificultats econòmiques, fiscals i militars de la monarquia* –actitud plenament reflectida en el projecte de repressió dels catalans elaborat pel Consell d'Aragó el 1652–. I, pel que fa a l'etapa final del regnat de Carles II, Jaume Dantí, després d'analitzar les revoltes de la Segona Germania i dels Barretines, ha assenyalat que *foren la debilitat de la monarquia i el col·laboracionisme de les classes dirigents els factors que van fer possible el manteniment i l'obtenció dels drets i privilegis, però sense que en cap moment això suposés un canvi real de l'orientació política tendent a assegurar un major centralisme*.<sup>1</sup>

De ben segur, l'elogi incondicional del protagonista i narrador de la història, Narcís Feliu de la Penya, cap a Carles II (*el mejor rey que ha tenido España*), i la represa econòmica de finals de segle XVII, interpretada com a resultat de la bona entesa política (incorrent, com diu Pierre Vilar en una clara *imputació al fet polític*), han donat peu a aquesta interpretació esbiaixada que dificultava la comprensió de la revolta dels Barretines i, sobretot, l'alçament català de 1705. Tanmateix, si d'una cosa no hi ha dubte, és de la bona relació que una burgesia puixant, simbolitzada per Feliu, establí amb la monarquia, de la qual va

1. J. Reglà. *Història de Catalunya*, vol. II, Aedos, Barcelona, 1972, pp. 79-84; J. H. Elliott. *La España imperial. 1469-1716*. Ed. Vicens Vives, Barcelona, 1965, pp. 391-396; F. Sánchez Marcos. *Cataluña y el gobierno central tras la Guerra de los Segadores (1652-1679)*, Publicacions de la Universitat de Barcelona, Barcelona, 1983, p. 247; R. García Cárcel. *Historia de Cataluña. Siglos XVI-XVII*, vol. II, Ariel, Barcelona, 1985, pp. 204-205; J. M. Torras i Ribé. "El projecte de repressió dels catalans de 1652", *La revolució catalana de 1640*. Crítica, Barcelona, 1991, p. 245; J. Dantí. *Aixecaments populars als Països Catalans (1687-1693)*. Curial, Barcelona, 1990, p. 197.

saber treure avantatges clars, així com d'una petita noblesa que va obtenir-ne privilegis gràcies a la seva fidelitat.

Però més enllà d'aquesta realitat, que beneficiava un segment molt concret de la societat catalana, el marc general de les relacions entre les classes dirigents amb la monarquia, és força més envitricollat. Si deixem de banda el desig evident de la monarquia de retallar les atribucions polítiques de les institucions de Catalunya i la ingerència reial en les insa-culacions, el cavall de batalla entre 1653 i les corts de 1701-1702 serà el problema dels allotjaments i les extorsions de les tropes, problemes relacionats directament amb la guerra amb França

Efectivament, la guerra apareix com la clau de volta per entendre no solament aquest marc de relacions, sinó per copsar actituds diferenciades entre els grups socials dirigents catalans, alguns de les quals es projectaren en la formació del partit austriacista en els primers anys del set-cents. Com podem entendre, sinó, el capteniment de Narcís Feliu de la Peña, en els *Anales*, on, si bé és partidari de solucions pactades en el greu conflicte dels Barretines, no es cansa de justificar l'actuació dels virreis? Quan el president del Consell d'Aragó Pedro Antonio de Aragón li demanà l'opinió sobre la revolta, el 1687, exposà *los lances y mi sentir para la quietud, sin culpar a ninguno en particular, y disculpando al marqués de Leganés, por no bien aconsejado... y por lo que importava la quietud, se evitasen las diligencias severas...* Però a l'any següent la revolta reprèn i, en l'embat dels revoltats contra la ciutat de Mataró, alliberada dels allotjaments gràcies a una composició, els revoltats van voler-se endur com a ostatge el ciutadà honrat Francesc Feliu de la Peña -vinculat a la companyia Feu-Feliu- fins que a la fi fou deixat per la seva edat avançada, però *obligaron con violencia a su hierno Josep Feu y Feliu de la Peña a seguirles*, i aleshores negociaren amb el virrei, *pidiendo entre impertinencias, algunas cosas razonables*. I el nou virrei, Vil-lahermosa, autor d'una repressió acarnissada contra els pagesos catalans el 1689 era, als ulls de Feliu, un home *inclinado sumamente a la justicia*<sup>2</sup>. De fet, no hi ha res d'incoherent en l'actitud de Feliu, si tenim en compte que ell i el cercle de negocis que l'envoltava eren els primers beneficiats amb la presència de les tropes. Pere Molas exposà com militars i buròcrates eren bons clients de la botiga de Feu-Feliu i també que aquests botiguers i d'altres participaven en els contractes per al proveïment de l'exèrcit reial. El contracte per al subministrament de grans de 1690-1691, aplega l'élite mercantil: Pau Feu, Jaume Falguera, Joan Puiguriquer, Francesc Feliu de la Peña, Joan Llinàs, cosí de Narcís Feliu, els holandesos residents a Barcelona Arnold Jäger i Joan Kies, Joan Lapeira i Andreu Trulles<sup>3</sup>. Recentment, Antonio Espino ha aprofundit en aquest aspecte, amb resultats molt interessants, no només perquè ha sistematitzat la presència d'aquest *lobby* en els *asientos* (de forma significativa remarca que la companyia Feu-Feliu participà en el proveïment de grans entre 1671 i 1690), sinó perquè ha constatat la seva vinculació amb les institucions, assenyaladament amb el Consell de Cent<sup>4</sup>. De més a més, Manuel Arranz i Ramon Grau també han assenyalat els estímuls que l'activitat militar proporcionà entre els constructors.<sup>5</sup>

Davant d'aquestes implicacions econòmiques de la incipient burgesia urbana amb la monarquia, quina actitud calia esperar d'aquesta en els esdeveniments de 1687-1689 sinó el silenci i la complicitat amb la repressió executada pel virrei? I no només perquè la guerra

2. N. Feliu. *Anales*, vol. III, p. 394, p. 396 i p. 398, respectivament.

3. P. Molas. *Comerç i estructura social a Catalunya i València als segles XVII i XVIII*. Curial, Barcelona, 1977, pp. 148, 150-151, 169 i 152.

4. A. Espino. "La burguesía catalana y la guerra, 1680-1697". Comunicació presentada en el "Congreso Internacional. La burguesía española en la Edad Moderna", Madrid, 16-18 desembre 1991. Línia d'investigació que prossegueix en la seva tesi de doctorat, en curs d'elaboració.

5. M. Arranz, R. Grau. "L'economia urbana de Barcelona i la guerra de Successió". *Recerques*, 24. Curial, Barcelona, 1991, p. 135.

els enriqueix i els facilitava l'accés a l'honor (Pau Feu va rebre el títol de cavaller el 1683, Joan Kies el 1690 i Arnold Jäger el de ciutadà honorat el 1690; aquests dos últims, en el memorial de sol·licitud del títol es vantaven d'haver col·laborat amb el virrei durant l'alçament dels barretines<sup>6</sup>, sinó perquè l'abast de la revolta els inquietava i les reivindicacions dels pagesos posaven en entredit l'exempció dels grups privilegiats i la manca de participació de les ciutats en els allotjaments, com ja va exposar Jaume Danti<sup>7</sup>. Així, doncs, tampoc no ens han de sorprendre les actituds de les institucions catalanes enfront de la revolta de *la terra*. El 1689, per als diputats i oïdors del Principat, Soler i Torres eren gent de *baja condició (que) intentan perturbar a un Principado tan fiel y leal a sus Reyes y Señores naturales y tan enemigo por naturaleza de los franceses, y tan escarmentado de sus tiranías*. I, al cap de tres anys, asseguraven que dels 40 homes, *que persuadidos del enemigo se han pasado ni entre ellos a avido uno tan solo que aya tenido el mayor género de suposición, gente toda vagamunda y perdida*<sup>8</sup>. El 1690, els diputats bo i intentant d'aplicar una contribució especial per a la guerra acordada amb el virrei, no dubtaren a escriure: *a la veritat, lo Real exèrcit fa benefici a aquest Principat, en lo qual estam tots advertint que no entra diner algun per via del comers, que està totalment perdut; antes bé, ne iixan cada dia sumas considerables, de forma que nos trobaria una dobla sino fos per las que las tropas expendeixen y gastan en Catalunya, agotant tota Espanya en ella sos tressors... Ben experimentada tenen esta veritat los mateixos pagesos, puix venen millor sos fruits, y en particular los hòmens de negoci, botiguers y generalment tots los menestrals, los quals sense la gent de guerra ni tenen que vendre, ni que treballar, ni alcançan un real. Y així no deu Catalunya escusarle de servir al mateix si en allò que sas forçes pogan suportar, y pot fero ab mayor comoditat, puix tot se queda en ella*<sup>9</sup>. Fidelitat que Carles II agrai de forma especial per carta: *Amados y fieles nuestros. Aviéndome dado cuenta el duque de Villahermosa mi Lugarteniente y Capitán General, de las especiales demostraciones con que essa Ciudad ha calificado su celo y fineza [la ciutat oferí al rei 3.000 dobles], en la ocasión del movimiento executado por sugeriones y engaños de algunos sediciosos en diferentes pueblos de essa provincia: he querido deciros, que quanto avéys obrado, ha sido muy proprio de vuestras grandes obligaciones, y del innato amor con que siempre os señalays en las ocurrencias de mi Real Servicio, Y aviendo sido esta de la suma importancia que se dexa considerar, os haze muy dignos de mi Real gratitud, la qual os manifiesta mi estimación con todas las circunstancias más especiales, y correspondientes a vuestra Fidelidad, reconociendo la mucha parte que se os ha devido en el sosiego de un accidente de tanto cuydado*. Com a mostra de reconeixement d'aquesta gratitud, el rei atorgà a la Ciutat de Barcelona de reintegrarse en la antiga preeminència de cubrirse y sentarse sus Concelleres delante de las Personas Reales, que es la Grandeza; a la Deputación del título de muy Ilustres y Fidelísimos; y al Brazo Militar, sobre los otros títulos, del de Fidelísimos.<sup>10</sup>

L'esclatxa entre ciutat i camp, entre la burgesia incipient i la pagesia, per no parlar de la que separava les institucions del país amb la mateixa pagesia, era palpable. Un exemple

6. P. Molas. *Comerç...* p. 152 i p. 169; sobre Kies, vegeu: S.J. Rovira i M. Güell. *Aproximació a les famílies d'Alcover a l'Edat Moderna*. Consell Comarcal de l'Alt Camp. Valls, 1993, pp. 81-85.

7. J. Danti. "La revolta dels Gorretes a Catalunya (1687-1689)". *Estudis d'Història Agrària*, 3. Curial, Barcelona, 1979, pp. 79-99.

8. *Declaración hecha y esparcida por los Deputados y Oydores de cuentas del Principado*. 30-XI-1689. Biblioteca de Catalunya. Fullets Bonsoms 4652. aquesta declaració fou publicada primer en català, segons J. Danti. *Aixecaments populars...* p. 137; Memorial dels diputats al rei. 1692. Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives. Volum *Diputació i Catalunya*. Les diferents actituds davant la revolta reflectides en la publicística, les explica Pere Molas a "Propaganda i debat polític en la revuelta catalana de los "gorretes" (1687-1690)" a *Homenaje a J.A. Maravall*. C.I.S. Madrid, 1985, pp. 63-75.

9. *Informe de verdaderas noticias per a lo major benefici, quietud y gloria de Catalunya*. Biblioteca de Catalunya. Fullets Bonsoms 4655 bis.

10. N. Feliu. *Anales*, III. Cartes del 10 de desembre i del 30 de desembre de 1689, respectivament. pp. 403-404.

colpidor, el trobem el 1688, en la figura de Sebastià Enric Torres, de Sant Quirze Safaja, propietari de terres i d'un mas, que explotava uns pous de glaç, activitat que l'havia vinculat comercialment amb Jaume Circuns (soci de Pau Feu i de Salvador Feliu de la Penya i, més tard, de Martí Piles) i amb el ciutadà honorat mataroní Joan Navarro, un dels principals "asentistas" de grans per a l'exèrcit en aquells anys, associat també amb Pau Feu. Però, malgrat la seva relació amb els cercles burgesos puixants de Barcelona, Mataró i Castellterçol—fins i tot, la seva filla Maria Àngela es casà amb Circuns—, per la seva condició de pagès i la seva relació amb Antoni Soler i altres pagesos que encapçalaren el moviment dels barretines, així com de jurat de Sant Quirze Safaja, tasca en la qual sobresortí per la seva oposició als abusos cornesos pel comte de Centelles, es va implicar en la revolta i es va veure rebutjat pel seu representant comercial, Joan Navarro, el gener de 1688, cosa que li reportà greus problemes econòmics.<sup>11</sup> Això, un any abans que Torres i els altres dirigents de la revolta, davant la repressió del virrei, entressin al servei de França, emprenguessin el camí de l'exili i patissin la desfeta de les seves propietats, primer a mans de les tropes reials i, al cap d'un anys, a mans dels *vigatans* a la Guerra de Successió. Aleshores, s'havia culminat el distanciament amb els cercles burgesos: si aquests, majoritàriament, abraçaren la causa de l'Arxiduc, Torres i els seus, inevitablement, militaren en el bàndol filipista.

## L'exèrcit reial a Catalunya

Com hem dit, la guerra generava un quadre de relacions entre Catalunya i la monarquia molt complex, del qual tenim una mostra en el memorial adreçat al rei pels diputats i consellers de Barcelona el 6 de novembre de 1690, continuant una tradició que tenia precedents el 1679 i el 1683, i que prosseguí el 1692, sempre amb el tema de fons dels efectes de la presència dels exèrcits de la monarquia a Catalunya, el qual cedí protagonisme, de mica en mica, al de la manca d'una política de defensa del Principat adequada, enfront de les constants ocupacions franceses<sup>12</sup>. En aquest memorial s'exposa, d'entrada, la indefensió de Catalunya, per la manca de fortificacions al nord del país (la de Puigcerdà havia estat aterrada pels francesos i la de Camprodon pels espanyols), alhora que es reclama la presència d'un exèrcit nombrós—actitud que contrasta plenament amb la de les autoritats catalanes de 1640—per frenar les entrades del francès, *porque es más fácil el impedir y resistir la entrada que sacarle después de averse enseñoreado del País*. A conseqüència d'això, plantejaven, *todas las campañas dentro del País de Cataluña se sustentan dos ejércitos que le dejan exhausto y ponen en contingencia de desamparar sus casas y pueblos los abitadores y queda inútil el País*, situació que provocava, segons el memorial, que els danys produïts pels exèrcits reials no fossin menors que els generats per l'enemic en les terres que ocupava, *porque la extrema necesidad en que se ven los soldados por falta de acistencias les obliga a buscar su remedio aunque sea atropellando con las Leyes del ospedaje y violando sus Constituciones y Privilegios en gran daño de los naturales y en contingencia de turbarse la quietud pública*. Després de doïdre's de les penúries que patien els soldats, les quals originaven la desertió, feien referència als estralls causats per les tropes reials a l'Empordà *sin haver*

11. Sobre S.E. Torres i sobre l'explotació del glaç, vegeu: J. Albareda. "Els dirigents de la revolta pagesa de 1687-1689; de barretines a botiflers". *Reverques*, 20. Curial, Barcelona, 1988, pp. 151-170. També: "Sebastià Enric Torres; del negoci del glaç a la revolta". *Miscel·lània d'Estudis en homenatge a Casimir Martí*. Arxiu Nacional de Catalunya. En curs de publicació.

12. A. Espino. "Ejército y sociedad en la Cataluña del Antiguo Régimen: el problema de los alojamientos (1653-1689)". *Historia Social*, 7, U.N.E.D., València, 1990, pp. 26-27 i pp. 29-30; *Memorial que los Ilustres fidelísimos señores diputados de Catalunya y los Ilustres Senyors Consellers y Consell de Cent donaren a sa Magestat, al qual remeteren als 6 de novembre 1690*. Volum *Diputació i Catalunya*. Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives. U.P.F. En dec el coneixement a Josep Fontana, a qui agraïxo les facilitats per consultar-lo.

*echo operación alguna contra el enemigo*, ja que els francesos guanyaven posicions mentre els espanyols es retiraven als quarters d'hivern. A continuació es planyien de l'actitud d'alguns ministres que es conformaven amb el fet que els francesos campessin per on volien, amb un to clarament servil: *con quanta razón acudimos al amparo de su real clemencia, como hijos al padre, como corderillos al prisco, porque tiene la puerta para venir ha tragarnos el lobo*, davant la qual cosa esperaven que *no dará su Real assenso V. Magd. ni permitirá se ejecuten siendo en tan grande daño del Real Servicio de V. Magd. y desconsuelo de la provincia, porque esto sería abandonarla y no cabe en las Reales y Piadosas entrañas de V. Magd. querer desemparar tan fieles y leales vassallos; y del paternal amor de V. Magd. siempre esperan más su concervación y aumento que su ruina, y sería el más fatal el quedar sin el Real Patrocinio de V. Magd. lamentables víctimas de la tiranía francesa con orror y compasión de todo el orbe tratados con toda suerte de ultraje en vengança de las notables pérdidas que Cataluña ha ocasionado a la corona de Francia rechazándole tantas vezes del Principado*. I malgrat tot, afegia, alguns autors publicaven que *importa poco que falte en la Real Monarquía de V. Magd. esta provincia porque de ella no saca provecho V. Magd.*, en afirmació front de la qual contraposaven dos arguments de pes. El primer, que *ninguno puede dudar que es Cataluña el antemural del continente de España* [l'expressió en sentit geogràfic, aplicada a Espanya és interessant] *respecto de la Francia, y que separada Cataluña no le queda resguardo a la Real Corona... La concervación de Principado es la mayor finca que tiene V. Magd. para la seguridad de su Corona, ... una de las más preciosas joyas que adornan la Real Corona*, tant per la seva extensió, com pel nombre de pobles i de vassalls. El segon, deien, es feia evident a partir dels continuats serveis i donatius fets a la corona. A tall d'exemple, asenyalaven que, només Barcelona, entre 1652 i 1680 havia contribuït amb 4.620.961 lliures. En canvi, retreien que no s'havia donat l'oportunitat als catalans d'alçar terços com havia ocorregut en els anys 1653, 1674, 1675, 1678 i 1684, fet que podia haver paliat la manca d'infanteria que hi havia –ja que, segons el memorial, Barcelona sola podria proporcionar 10.000 homes–. Tot això, ens porta a la consideració final del memorial dels diputats i consellers: *esta novedad ha dado ocasión de concebir a muchos de los paysanos que se tenía de ellos desconfianza, cosa que es tocarlos en lo más vivo de su estimación y naturaleza porque siempre han tenido por su mayor blazón la lealtad, fidelidad y constancia en el real servicio de V. Magd.* Aleshores, exposaven algunes mostres d'aquesta gran desconfiança dels ministres envers els catalans, com el diumenge de Rams d'aquell mateix any, a l'hora de la processó, que hom va veure en llocs públics *formada la cavallaria, dobladas las guardias y centinelas y toda la gente de guerra en actual intervención como si estuviera en vista del enemigo dexando suspensos y desconsolados los ánimos de los ciudadanos*, o la vetlla de Sant Joan, *en que se vio toda la noche gente de guerra en arma con toda forma por alguna vana ilusión que les persuadió había de levantarse el pueblo contra ellos*, o al dia següent, en tocar les campanes a trenc d'alba per cridar a missa, com també a les vetlles de Sant Pere, de Sant Cristòfor i de la Nostra Senyora del Carme.<sup>13</sup>

Aquest document reflecteix bé un dels problemes centrals en la relació entre les institucions catalanes i els representants de la monarquia, en el tombant de segle: el de la mal-fiança mútua. No podem oblidar que els esdeveniments de 1687-89 eren molt recents i que, de fet, encara persistien focus de revoltats, atiatats pels dirigents barretines que havien passat al servei de França<sup>14</sup>. No ens ha de sobtar, doncs, la reticència del virrei a armar els catalans ni el seu pànic a qualsevol mena d'acte públic que pogués desencadenar un tumult popular. Tampoc la presència habitual de tropes al carrer: l'historiador de la guerra M.S. Anderson ha remarcat que el manteniment de l'ordre interior constituïa una de les funcions essencials

13. *Memorial...* 6-XI-1690.

14. J. Albareda. "Els dirigents..." pp. 160-165.

dels exèrcits, si no la més important, a l'Antic Règim<sup>15</sup>. A. Espino ha recordat que el virrei Villahermosa, a l'agost de 1689, malgrat els greus problemes econòmics de la monarquia per mantenir els exèrcits, es negava en rodó a reduir la cavalleria que es trobava a Catalunya, *assí porque durante la guerra es preciso como por lo que asegura la quietud y respeto de aquellos naturales*, actitud que mantenia al cap d'un any, com ha explicat J. Dantí, quan justificava la necessitat de conservar tropes en el Principat, *no siendo menos necesario que para la defensa del enemigo para que se mantenga esta Provincia*, fet que posa en evidència el caràcter essencialment policial que aquestes exercien.<sup>16</sup>

## El projecte de conspiració de 1691

El 1691, quan el regust de la repressió del virrei Villahermosa encara era viu entre la pagesia catalana, s'havia arribat a un enriment de les relacions entre la classe política catalana i el virrei. En aquesta conjuntura crítica, les autoritats franceses, des de la intendència del Rosselló, sembla que intentaren repetir l'experiència de 1641 per tal d'annexionar el Principat a França, objectiu per al qual demanaren el suport a alguns nobles catalans. Tot i que desconeixem els objectius finals que perseguien determinats dirigents catalans en aquest projecte fallit, alhora que som conscients que la manca de precisió de les fonts no permet d'anar més enllà de la conjectura, sabem que el barretina exiliat Francesc Rocafort establí contactes secrets amb Jaume Puig de Perafita, amb els germans Antoni, Daniel i Felicià Saiol, amb Miquel de Clariana i amb un Pinós (Miquel o Josep de?).

A principis d'any Rocafort entrà en contacte amb Puig de Perafita, arrestat a Barcelona *à cause de la dernière esmotion appellé des baretins*, qui manifestà *un grand desire de luy parler, et se trouvant avec plusieurs gentilhommes mécontents du gouvernement d'Espagne*. El barretina exiliat proposà a Trobat de fer un donatiu a Puig de 100 pistoles (moneda francesa equivalent a unes 12 lliures) *pour le mieux engager*. Per la seva banda, Trobat insistí al veguer de la Cerdanya francesa, Sicart, que feia d'intermediari amb Rocafort, que aquest havia de parlar amb Puig *et luy faire déclarer précisément ce qu'il pourrait faire si les troupes du Roy s'approchaient de Barcelone* bo i assegurant-li que *l'intention du Roy seroit de traiter Catalogne de la même manière qu'elle esté sous sa domination et de luy confirmer ses privilèges, et luy donner de nouveaux s'il estait nécessaire. Ceux qui en l'année 1640 avaiet travaillé à mestre la province sous la domination du Roy avaiet esté réputés bons citoyens, sages et prudents, et avaiet esté bien recompensés*. Després de recomanar que Rocafort, a qui considerava *l'âme de cette affaire*, només donés els diners a Puig en cas que vegés que s'hi podia confiar, va expressar a París la seva impressió, encertada, que *ces gens-là, quelque bonne affection qu'ils temoignent pour le service du Roy, ne prétendent pas faire aucune esmotion, jusqu'à ne soient assurés d'estre bien soustenus et que les armes de sa majesté ne leur ayent donné un pretexte de faire esclater un souslevement*.<sup>17</sup>

15. M.S. Anderson. *Guerra y sociedad en la Europa del antiguo Régimen. 1618-1789*. Ministerio de Defensa. Madrid, 1990. pp. 168-169.

16. A. Espino. "Ejército y sociedad...", p. 35; J. Dantí. *Aixecaments populars...* pp. 154-155.

17. R. Trobat a Louvois (27-1-1691). Service Historique de l'Armée de Terre. Vincennes. París (en endavant SHAT). A 1 1106, núm. 25. Trobat havia rebut una carta en clau de Rocafort, en la qual deia: *Jo fui estos dias molt prop de la casa de la pubilla [Barcelona] y me viui ab en Jauma [Puig de Perafita] y li tracti del casament [reduir Barcelona] y si lin a avian parlat, ab que lo trobi molt gustós en lo affecta y me digué que sí que lo avian enganyat per dit casament. Però que ells hi vindrian bé y serian bons medis quant de bé a hé se arrivàs a fer capitols y ho tenan per fácil y ells també ho facilitavian. Però de la manera me avian parlat de robarla [alçar una revolta] no hi volan entendre, que de promta posan la reputació per mig y que en ninguna manera hi volan saber res. Altrament tots tenen per sert dit casament, com si ho vehian ja fet. A mi me apar seria bo fer un present de unas sentanas de peras de Sardanya [cent pistoles, moneda francesa] an Jaume per enganyarlo millor en la matèria y com ells no han posat en sa mà molta cosa pot ser y és sert ho farà si té ocasió, que és molt aficionat al pubill [el rei de França]. SHAT. A 1 1:26, núm. 27. Carta de Rocafort a Trobat. Traduída i descifrada en francès en el núm. 26.*

Just un mes més tard, Trobat informava a París del resultat dels contactes de Rocafort a Catalunya amb la noblesse de Barcelone, dont les principaux qu'il m'a nommés sont le Sr. Puch de Perefite, les Srs. Sayols, Clariane, Pinus et plusieurs autres qui sont de la parenté et aliencés des Sayols. Le dit Sr. de Perefite qui a conferé avec les autres, luy a raporté que ces Mrs.-là assurent qu'ils ne se sentaient pas assez forts de faire esmouvoir une sédition dans Barcelona, l'armée du Roy en estant esloignée, parce qu'ils azarderaient à se perdre sans aucun profit, les espagnols ayant une armée en Catalogne et des personnes à leur dévotion, mais que si une armée nombreuse aprochait de Barcelone ils se sentaient forts d'obliger les peuples à se soulever et le gouverneur de capituler. Le même Roquefort a esté en plusieurs endroits de Catalogne et il m'assure qu'il a trouvé par tout beaucoup de disposition à prendre le parti du Roy des qu'ils pourrout estre soutenus, mais il dit avoir trouvé une entière resolution pour faire tout ce que l'on desirerait dans la Sagarre et dans le Duché de Cardonne, et que trois des principaux de ce dernier avoués d'un grand nombre d'autres, doivent partir le 6 du mois prochain de Cardonne pour venir me parler, pour seavoir ce que l'on voudra qu'ils fassent et en quel temps; le dit Roquefort assure que ces gens-là sont capables de se metre à la teste de 5 ou 6.000 hommes, et de faire la diversion que l'on voudra. D'altra banda, assegurà que les habitants de la montagne, et même de la plaine ou il a esté l'ayant fort bien reçu et protégé, l'assurant qu'il ne devait pas se metre en peine de rien, tous ces peuples estant persuadés que cette année ils doivent estre à la France, i li féu arribar cartes de Puig de Perafita.<sup>18</sup>

Una memòria, del que Rocafort havia explicat a Trobat, exposa els detalls de la seva estada a Catalunya i de les entrevistes mantingudes. Un cop arribat al Principat va passar cinc o sis dies a casa d'uns parents al Lluçanès. D'allí va anar a l'Estany, per parlar amb el canonge Josep Pla, a fi de preparar una entrevista amb Puig de Perafita, per la qual cosa es reuní després a Collsuspina amb el seu cunyat l'advocat Marià Planes. Planes li va dir que Puig estava arrestat a Barcelona, sota pena de 4.000 lliures, i que calia parlar amb el seu masover. Així ho van fer i aquest respongué, de part de Puig, que à la veille de Noël le maître luy envoyarait une personne de confiance au Colsepine, qui luy dirait le jour et l'endroit ou les dits Srs. Perefite et Roquefort pourraient se voir. I, efectivament, aquella nit, il vit venir le Sr. Jean Mas du lieu de Saint Culgat, lequel luy dit qu'il venait de la part du Puch de Perefite pour luy dire qu'il pouvait prendre confiance en luy et le suivre, qu'il le menerait à un endroit ou il pourrait s'entretenir avec le dit Puch, et qu'à fin qu'il ne doubtat pas de la verité luy disait, il luy remetait une paire de lunettes vertes que le dit Sr. Puch luy avait remis et que le dit Sr. Roquefort reconnût pour estre les mêmes qu'il avait donné autre fois au dit Sr. Puch. Rocafort, doncs, fou conduit a la torre de Gualbes, a prop de Barcelona, on a la fi es trobà amb Puig, en una habitació. L'emissari francès luy demanda si les Srs. Sayols ne luy avaient pas dit que luy Roquefort devait venir le trouver pour conférer avec luy sur ce qu'il y avait à faire pour favoriser les armes du Roy dans la province et faire qu'elles se rendissent maîtres de Catalogne, en conformité de ce que les dits Srs. Sayols avaient dit au Sr. Roussell de Centelles, [un altre barretina exiliat] qui estait venu le trouver de la part de monsieur l'intendant, que ce n'estait pas avec eux avec qui on pouvait traiter, que c'estait que le dit Sr. Puch de Perefite avec lequel le dit Roquefort pourrait s'aboucher, traiter et convenir de tout ce qu'il y avait de mieux à faire, qu'ils aprouveraient tout ce qui aurait esté resolu entre eux.... Tot seguit, le dit Sr. Roquefort luy demanda si pourrait tramer une conspiration dans Barcelone à quoy le dit Puch de Perefite luy répondit que ne pouvaient pas entendre à une proposition comme celle-là, qui les perdrait d'honneur et de réputation, mais qu'ils estaient tous prêts à faire d'ailleurs tout ce qu'ils pourraient pour favoriser l'armée du Roy, leur honneur et réputation estant à couvert, mais qu'il serait inutile de faire

18. Trobat, 27-II-1691. SHAT, A 1 1106, núm. 56.

*aucune démonstration de la bonne volonté qu'ils avaient par le Roy, que premièrement il n'y eut une bonne armée dans la province, estant certaine qu'autant et sans un secours considérable ils ne feraient qu'un feu que les espagnols estendraient facilement et qu'ils se perdraient tous sans qu'il faut d'aucune utilité pour le service du Roy, que si sa majesté estait dans la résolution de conquérir la Catalogne, Elle y trouverait toutes les dispositions favorables qu'elle pourrait souhaiter, qu'ils étaient un bon nombre de gens de qualité dans Barcelone, tous mécontents du gouvernement présent, qui dans l'occasion firaient bien leur devoir, et firaient que lors que Barcelone fust assiegé par une bonne armée, que le peuple se mutinerait et cela obligerait le gouverneur de capituler, si dans trois ou quatre jours elle ne recevoit un secours fort considérable, mais que d'une manière ou d'autre il falait pour cela qu'il vint une armée de terre à Barcelone et une armée navale, en tout de 20 à 25.000 hommes, et que tout cela arrivat à bonne heure, que de la diligence dependait le bon succès de cette entreprise. Puig demanà una nova entrevista, malgrat que era conscient del perill que corrien tant ell com Rocafort, després que ell hagués parlat avec les dits Srs. Sayols et avec ses amis. Al cap de sis dies, Joan Mas va lliurar una carta de Puig a Rocafort on, en termes couverts, li assegurava que havia trobat les Sayols et autres amis extrêmement bien portés a faire tout ce que conviendra pour le bien du service du Roy, mais qu'il ne faut nullement songer à la première proposition qui est de tramer une conspiration dans Barcelone, mais que l'armée du Roy vient un nombre considérable à la Plaine de Vic, qu'estant là elle sera maïtresse de toute la province, et en tout cas on verra la disposition des esprits et l'on informera de tout ce qu'il y aura à faire pour entrer dans Barcelonne, ce qu'on croit infaillible si l'armée est de 20 à 25.000 hommes, compris l'armée navale. Aleshores, Rocafort li féu un pagament de 100 pistoles, de part de l'intendent Trobat, del qual Puig signà un rebut. Aquest, de més a més, es va comprometre que si entrava un exèrcit nombrós a Catalunya, no només alçarien el poble sinó que també neutralitzarien als que s'hi volguessin oposar.*

Acabada la negociació, Rocafort se n'anà a casa del seu nebot Puig, de Castell Adral, on s'entrevistà amb Joan Gras, pagès de Sant Mateu del Bages, amb Josep Bacardí, batlle de Castellallat, amb Carles Figueres de Castellallat, i amb Joan Puig de Llivol, també pagès, qui sont les principaux de toute la duché [de Cardona], els quals estaven descontents amb els espanyols perquè els volien cobrar unes rendes du temps que la province estait sous la domination du Roy, davant la qual cosa asseguraven que ils employeraient toutes les forces de la duché par se'n empêcher, et que si l'armée du Roy venait en Catalogne, qu'ils se faisaient forts de faire prendre les armes à toute la duché, et se metre à la teste de 5 a 6.000 hommes, qui firaient tout ce que leur ordonnerait. Rocafort els emplaçà a reunir-se amb Trobat a Perpinyà el dia 6 de març i els proporcionà un guia. Trobat remarcava en el seu informe a París, que el viatge de Rocafort havia durat dos mesos i mig, i que havia passat pel Lluçanès, per la Plana de Vic, per l'Estany, pel Vallès, a prop de Barcelona, per Maresa i la Segarra et que par tout il a trouvé que le monde estait extrêmement disposé à bien servir et dans une grande prévention, que cette année doivent estre tous français.<sup>19</sup>

De la negociació mantinguda per Trobat amb Gras i Figueres, en representació de la pluspart des bailles et principaux habitants des lieux et baronies du dit duché, qui sont au nombre de quatre vingt dix neuf, sorgí un acord basat en set punts. El primer, que aquests souhaitant estre deslivrés de la vexation extraordinaire qu'on leur fait en les obligeant de payer une somme de 200.000 livres, qu'ils croyent avoir esté légitimement payée a Mr. le mareschal de la Mote, dans le temps que le dit Sr. mareschal estait Duc de Cardonne, et pour faire voire le désir qu'ils ont d'avoir le bonheur de retourner sous l'obeissance de sa majesté... le dit Bacardí offre de servir sa majesté à la teste de 500 hommes, bien armés,

19. Trobat. *Relation de ce qu'a raporté le Sr. Roquefort à son retour de Catalogne*. 28-II-1691. SHAT. A i 1106, núm. 58.



*qu'il conduira luy même à l'endroit ou l'armée de sa majesté sera, sans que pour cela il demande autre chose que d'estre entretenus pendant le temps qu'il plaira a sa majesté s'en servir... et les absoudre de tout ce que les espagnols et le duc de Cardonne leur demandent, leur en faisant une quitance générale et définitive de tout.* El segon, que quan les tropes de França, en aquella campanya, entressin per la Cerdanya amb l'objectiu de prendre la Seu d'Urgell o Berga, que Bacardí i els seus homes ocuparien el castell de Cardona i el proveïrien d'armes. El tercer, que una vegada pres el castell, amb 5.000 o 6.000 homes controlarien els camins, a fi que els espanyols no poguessin recuperar aquestes places ni entrar a la Cerdanya. El quart, que resistirien fins que els seria possible, per la qual cosa el rei de França els concediria les rendes del ducat de Cardona i la venda de la sal, i els pagaria 400 o 500 homes mentre ho cregués convenient. El cinquè, que deixarien dues persones de confiança al Rosselló per tal que poguessin comunicar-los les ordres, per a la qual cosa el veguer de la Cerdanya Sicart els assignaria uns pagaments. El sisè, que mentre esperaven les tropes franceses havien de cercar informació i trametre-la a Sicart i Rocafort i també havien d'interceptar el correu oficial de Barcelona a Madrid. El setè, donant satisfacció al que havien demanat els representants del ducat de Cardona, establia que no els farien exposar innecessàriament, amb el benentès que executarien tot el promès si els francesos prenién aquelles places.<sup>20</sup>

Trobat informà favorablement a París de l'acord, tot assegurant que si aquests representants feien realitat les seves promeses *cela metrait en confusion toute la Catalogne et embarasserait extrêmement les espagnols, qui n'oseraient pas se metre vers les montagnes.* Afegia, també, *que ceux qui sont venus témoignent estre extrêmement enragés contre les espagnols, pour le tort qu'ils leur font d'une telle demande, et l'on peut croire qu'ils sont capables de tout hasarder pour s'en venger.* Finalment, pensava que si aconseguïen d'interceptar la correspondència del virrei, augmentaria la malfiança entre aquest i els catalans, *principalement dans le temps qu'il procure à se concilier avec eux.*<sup>21</sup>

## L'entrada dels francesos a Catalunya

L'arribada del nou virrei havia creat bones expectatives a Catalunya, encara que van ser fugisseres. Feliu, com solia fer, no li estalvià elogis: *con el moderado y apacible gobierno del duque de Medinasidonia, mudaron de estado las dependencias de Cataluña, passando de la borrasca a suma tranquilidad y alegría*<sup>22</sup>. Ben entès, es tractava d'una alegria circumscrita a les classes benestants, una vegada conjurat el perill de la revolta general que amenaçava els seus interessos de classe, perquè la guerra seguia pesant feixugament sobre les classes baixes d'una àmplia zona rural del país.

La Diputació i la Ciutat de Barcelona oferiren, d'entrada, la seva col·laboració al virrei per preparar la campanya contra els francesos, amb el pagament de la meitat de la subsistència de la cavalleria. A més, cadascuna de les institucions oferí 100 homes a peu i conjuntament proposaren d'aixecar 5.000 homes del país. Al seu torn, el virrei assegurà que les tropes serien ateses, tant pel que feia a la subsistència com al vestit, i que el seu contingent augmentaria<sup>23</sup>. Però la detenció del marquès de Conflans, governador de Catalunya, sobre qui el rei carregà la responsabilitat d'haver proposat a Villahermosa la demolició de Camprodon, creà, ben aviat, malestar entre la noblesa, la qual tenia en bona consideració aquest

20. *Resultat de tout ce qui a esté traité et promis de faire par Jean Gras...* 24-III-1691. SHAT, A 1 1106, núm. 88.

21. Trobat. 24-III-1691. SHAT. A 1 1106, núm. 87; el duc de Noailles també va mostrar-se satisfet amb la negociació. SHAT. A 1 1106, núm. 122.

22. N. Feliu. *Anales...*, III, p. 405.

23. SHAT, A 1 1106, núm. 67, 8-III-1691; núm. 16, 13-I-1691..

militar de la Borgonya. Per aquest motiu, féu gestions davant el rei perquè fos alliberat. Per la seva banda, Trobat especulava amb la possibilitat que el marquès passés a França i que entrés al seu servei. De Montjuïc fou portat a Granada, ja malalt, i el seu fill, que era sergent general, també fou detingut i portat a Madrid. El març, un informe francès assegurava: *le viceroy travaille à se concilier avec le peuple de Catalogne, mais comme il demande de l'argent à des gens que n'ont pas, ny [sont] dans le sentiment d'en donner, sa conciliation ne sera pas de longue durée*<sup>24</sup>. De fet, la Diputació ja s'havia negat a contribuir per a la fortificació de Castellfollit amb l'argument que el país ja havia pagat el donatiu i que amb pegats com aquell no es resoliria el problema fonamental de la defensa<sup>25</sup>.

Tanmateix, es repetiren els problemes de la campanya anterior: les tropes espanyoles es trobaven en un estat miserable. Segons Trobat, a Barcelona, *l'on assure que partie des officiers reformés demandent l'aumosne par la ville*, mentre els cavalls morien i els soldats desertaven. A l'abril, llurs efectius eren d'uns 2.500 cavalls i d'uns 8.000 o 9.000 homes d'infanteria. I, altra vegada, succeïa l'inevitable. El 30 de maig Noailles entrava per Andorra amb uns 10.000 homes. El sergent general Agulló era a prop de la Seu d'Urgell, amb 200 soldats de cavalleria i 600 d'infanteria, als quals se n'afegiren 200 més. El 12 de juny havia perdut la Seu d'Urgell, fet que ocasionà un gran malestar a Catalunya, *ofendida de no aver sido socorrida la plaza*, en expressió de Feliu<sup>26</sup>. Aleshores, complint amb el que havia pactat amb Rocafort, Puig de Perafita va escriure. Trobat per comunicar-li que aquell era el moment idoni per prendre Barcelona, ja que els efectius militars s'havien escampat pel país —aleshores eren d'uns 10.000 homes— i a la ciutat només hi quedaven uns 500 soldats. De més a més, la collita havia estat dolenta, a conseqüència d'una forta sequera, i a Barcelona escassejaven els queviures. Per últim, afegia que entre la noblesa i el virrei hi havia una gran divisió, per la pèrdua de la Seu i la detenció d'Agulló en mans dels francesos, i repetia que si l'exèrcit francès es plantava davant Barcelona la majoria de la gent estava a punt de *se ranger du parti du Roy* [de França]<sup>27</sup>. Trobat, que una vegada més intentà canalitzar en la mesura del possible el descontentament dels catalans, pensava, debades, que podria atreure Agulló, que era nebot de Josep Pinós, al servei de França, ja que mantenia una relació dolenta amb els ministres espanyols per la pèrdua de la Seu. Amb aquesta finalitat, proposà que el separessin del mestre de camp Ibáñez, pres amb ell a Montpeller, tot portant Ibáñez a Bordeus i tancant Agulló en alguna ciutadella on rebés bons tractes, bo i donant-li l'oportunitat d'escriure, a fi de controlar-li les cartes, i prohibint-li de rebre correspondència des de Catalunya o Madrid<sup>28</sup>.

El 10 de juliol començava el bombardeig de Barcelona a càrrec de 24 galeres, 10 vaixells i 3 balandres, amb un total de 750 a 800 bombes disparades contra la ciutat. Només el primer dia, foren aterrades 300 cases públiques i 50 de particulars, cremant-se la duana, on hi havia una gran provisió de blat. Un noble anònim escrivia a un amic seu de Puigcerdà que *nous avons tous souffert et moy en particulier. Il sortit quantité de peuple de la ville, mais elle fust neantmoins assistée par les communautés qui tesmoignerent une grande constance, et furent plus animés que le gouverneur qui fit voir sa poltronnerie dans cette occasion en disant qu'il y avait trahison, et envoya à l'instant chercher le viceroy qui se rendit*

24. SHAT. A 1 1106, núm. 67 (8-III-1691); núm. 16 (13-I-1691); núm. 20 (18-I-1691); núm. 23 (23-I-1691). El marquès de Conflans havia entrat al servei del rei a Flandes. Fou conseller de guerra a Madrid, mestre de camp a Navarra i, finalment, governador de Catalunya. *Sucesos de Catalunya desde el año 1640 hasta 1693*. Biblioteca de Catalunya, Ms. 504 c. 42; SHAT. A 1 1106, núm. 85, 22-III-1691.

25. SHAT. A 1 1106, núm. 20, 18-I-1691.

26. SHAT. A 1 1106, núm. 20, 18-I-1691; A 1 1103. Cartes al duc de Noailles, 7-IV-1691. N. Feliu. *Anales...*, III p. 406; SHAT, A 1 1103. Cartes al duc de Noailles, 18-VI-1691

27. SHAT. A 1 1104, núm. 73. *Extrait de deux lettres écrites de Barcelonne pour Mr. Puch de Perafite...*

28. SHAT. A 1 1107, núm. 1. Trobat, 1-VII-1691; a 1 1104, núm. 74, 1-VII-1691; A 1 1110. Noailles al rei, 1-VIII-1691.

*icy incessamment avec un détachement qu'il a fit de son armée.* Després de constatar que s'havien demanat reforços a Madrid, afegia: *nous avons très peu de monde et encore moins d'argent, et tout le monde dit que si la maladie continue, le malade perira* [una nota escrita al costat de l'expressió aclareix: *Il veut dire que si la guerre continue la Catalogne se rendra au Roy*]. La carta acabava així: *nous sommes ici plus estourdis de la malice des espagnols que des coups de bombes*<sup>29</sup>. Tanmateix, quan les condicions semblaven immillorables, Noailles no va poder dur endavant els seus objectius militars a Catalunya. Ben aviat va rebre l'ordre d'enviar cinc batallons als Alps, un regiment de cavalleria i un de dragons contra el duc de Savoia. Una vegada bombardejada Barcelona, d'Estress fit *semmer des billets le long de la côte portant qu'on avait cessé de jeter des bombes dans la ville en considération des habitants... Belles paroles, mais trop peu solides*, comentava, amb ironia, el duc de Noailles. Una cosa eren els projectes de Trobat –obsessionat per annexionar Catalunya a França–, o els del mateix Noailles, però una altra l'estratègia militar del secretari de la guerra Louvois, *dont l'objet principal était de garantir la frontière d'une invasion*<sup>30</sup>. Afortunadament per a la ciutat, el setge per mar, per fer front al qual no hi havia cap vaixell espanyol –com va fer notar Ferran Soldevila<sup>31</sup>–, només va durar dos dies i l'armada francesa s'encaminà cap a Alacant, per bombadejar-la, acte que provocà una reacció de fòbia contra els francesos residents allí, molts dels quals foren degollats.<sup>32</sup>

El rigor de la guerra i la precarietat de la hisenda reial van convertir aquella campanya en especialment dura. A l'abril, el comú de la Bisbal va decidir que, a partir d'aleshores, els privilegiats no estiguessin exempts de contribuir; exemple que d'altres pobles també pensaven seguir, perquè, segons els informes arribats a Perpinyà, *le peuple est réellement uni, qu'ils ont résolu que si on en veut châtier un, tout se soulèvera*<sup>33</sup>. Efectivament, a finals d'any, la situació s'havia enverinat. Diversos reports constaten la relació deteriorada entre el poble baix i l'exèrcit espanyol. Un d'ells afirmava que enmig d'una sequera terrible, els pagesos estaven *si enragés contre les espagnols*, i que *les peuples de Catalogne, en général, témoignent une grande animosité contre les espagnols qu'ils appellent castillans*. Un altre, assegurava que *les peuples de Catalogne sont irrités de plus en plus contre les espagnols, et les paysans assassinent et pendent par les pieds les soldats qui se rendent de les villages*. Respecte d'aquesta afirmació, les mateixes fonts constaten que a primers d'octubre havien estat penjats vuit soldats i almenys tres havien estat ferits<sup>34</sup>. Un altre informant parlava de *la mauvaise intelligence qui est entre les peuples de Catalogne et les espagnols, et le peu de considération que ces peuples ont pour eux, ayant non seulement tué des soldats de leur armée qui s'écartent, mais encore empêchant qu'on ne porte des vivres à leur armée*.<sup>35</sup>

A Barcelona es produí un enfrontament entre habitants i oficials de l'exèrcit. De més a més, els barretines reclutaven gent a les portes de la ciutat; això féu dir a Noailles que *rien au monde n'a plus fâché les espagnols*. A Lleida, el governador colpejà un home nomenat Pallarès i es produí un desordre tan gran que els cònsols cridaren *Via fora!* i l'assetjaren en el castell. A Vic, també, foren morts alguns soldats i les tropes van haver de deixar la ciu-

29. Memòries de J. Avallà, 10-VII-1691; *Copie d'une lettre écrite par un gentilhomme de Barcelonne à un autre de Puigserda...* SHAT. A 1 1107, núm. 23, 22-VII-1691; núm. 24, 22-VII-1691.

30. SHAT. A 1 1110. Noailles, 18-VII-1691; A.M. duc de Noailles. *Mémoires...*, I, pp. 162-163, pp. 181-182 i p. 198.

31. F. Soldevila. *Història de Catalunya*, III. Alpha, Barcelona, 1962, pp. 1090-1091.

32. Jaume Avallà. *Memòries*. Arxiu Fidel Fita, Arenys. Ms. 1131. Agraïeix a Antoni Pladevall que em facilités una còpia del manuscrit, ara editat per A. Simón, a *Pagesos, capellans i industrials de la Marina de la Selva*, Curial, Barcelona, 1993, pp. 26-48; SHAT, A 1 110. Noailles a Lluís XIV (25-VII-1691).

33. SHAT. A 1 1104. Carta rebuda per Noailles. 19-IV-1691; A 1 1106, núm. 118.

34. SHAT. A 1 1105, núm. 53. Noailles, 7-X-1691. Núm. 18, 12-IX-1691. Núm. 23, 16-Ix-1691; A 1 1110. Trobat a Barbesieux, 11-Ix-1691; A 1 1107, núm. 74, 16-Ix-1691. Núm. 93, 28-IX-1691.

35. SHAT. A 1 1107, núm. 109, 4-X-1691.

tat<sup>36</sup>. És clar que l'aversion entre catalans i ministres de la monarquia era mútua. Així ho prova una carta interceptada pels barretines, escrita per la duquesa de Medina Sidonia al seu marit, que es trobava fora de Barcelona: *il y a tant de gens qui font cette campagne malherouse qui obligent à souhaiter d'en voir bien tost la fin et de sortir d'un pays si infâme que cet où il y a du monde qui prétendent d'estre permis deshonnorer les autres n'ayant de son costé ny qualité ny honneur... et il n'y a que le temps qui peut nous favoriser pour nous sortir de ce pays à quoy l'on doit s'apliquer uniquement pour l'obtenir et tu as raison de me dire que le châtiment d'une prison perpétuelle sera plus facile à supporter que ce que nous suoffrons à présent.* En una altra carta, Antonio de León, cosí del duc, expressava el seu temor a una revolta dels catalans, *comme ils ont accoutumé*.<sup>37</sup>

Fet i fet, aquesta era l'esperança dels francesos. El seu exèrcit, ben pagat i ben vestit –almenys fins a 1694–, amb una organització més estricta que castigava els soldats que feien pillatge, els quals eren lliurats directament pels pagesos als oficials, havia assolit una imatge ben diferent de la de l'espanyol. Així ho reconeixia Lluís XIV a Noailles: *J'apprens avec plaisir la différence que les catalans font des soldats de mes troupes qui s'écartent à ceux de l'armée d'Espagne*<sup>38</sup>. Noailles li havia escrit, orgullós: *nous n'avons pas perdu un seul soldat ny un cheval par les paysans par toute la campagne, i afegia quoy qu'on fut dans le pays du monde les plus propre et le plus dangereux pour ces sortes d'accidents*.<sup>39</sup>

Finalment, resta parlar de l'acció dels barretines i dels seus col·laboradors. Esdevingué important a la fi de la campanya francesa. Malgrat que el virrei féu públic un perdó general i intentà que els que s'havien exiliat tornessin, fins i tot trametent-los cartes, no sembla pas que la mesura tingués cap efecte important<sup>40</sup>. Per contra, Noailles estava especialment satisfet de les tres companyies de fusellers, formades per barretines a les ordres dels capitans Isidre Antic, Pere Clascà i Josep Comalcoma. El mèrit més important que els reconeixia era que havien impedit que la tropa espanyola pogués realitzar el quarter d'hivern en els pobles i també que havien *entretenu la haine que plusieurs de ceux peuples ont avec les ministres d'Espagne*, de tal manera que per Noailles no només eren útils, sinó indispensables.<sup>41</sup>

La repressió del virrei es desfermà, a principis de desembre, amb diverses, captures i execucions dels que havien fet demostracions favorables a França. A Cardona, el virrei descobrí els projectes de col·laboració, amb els francesos, dels representants municipals del ducat, amb un total de 200 persones implicades, i reuní infanteria i cavalleria a Berga, per reduir-los. Al Papiol i a prop de Martorell, també hi féu detencions. Trobat deia que aquestes persecucions causaren *un très grand désordre, parce comme la meilleure partie de Catalogne est intheressée à cette esmotion qu'on appelle des Barretines, tous ces gens-là sont alarmées, et l'on croit que le nombre en est si grand, que tous ceux qui viennent de ce pays-là assurent que la plus grande partie du pays y est intheresée*<sup>42</sup>. Encara que, en la seva anàlisi, no hi sobra l'objectivitat, no deixa de ser interessant de remarcar que, al cap de dos anys de la repressió de Villahermosa, quan el moviment dels barretines semblava esvaït, ara, coincidint amb una altra conjuntura econòmica crítica, i amb la presència d'agents francesos que comptaven amb el suport, si més no tàctic, d'un nucli de dirigents catalans, la revolta reprengué en diferents

36. SHAT. A 1 1107, núm. 134, 7-XI-1691; A 1 1105, núm. 43, 30-IX-1691; A 1 1111. Noailles al rei, 19-IX-1691.

37. Carta traduïda al francès. SHAT. A 1 1107, núm. 59, 7-IX-1691 i 30-VIII-1691, respectivament; A 1 1105, núm. 9, 7-IX-1691.

38. SHAT. A 1 1107, núm. 67. Trobat, 11-IX-1691. També: A 1 1110, 11-IX-1691; A 1 1105, núm. 36. Lluís XIV a Noailles, 26-IX-1691; A 1 1103, 26-IX-1691.

39. SHAT. A 1 1111. Noailles al rei, 16-IX-1691.

40. SHAT. A 1 1106, núm. 38, 8-II-1691. Núm. 44.

41. SHAT. A 1 1103, 12-VIII-1691; A 1 1106, núm. 126, 9-V-1691; A 1 1105, núm. 5, 3-IX-1691; A 1 1110. Noailles, 10-VIII-1691; A 1 1105, núm. 25, 19-IX-1691; A 1 1107, núm. 32. Trobat, 10-VIII-1691.

42. SHAT. A 1 1107, desembre 1691, núm. 154, 14-XII-1691.

punts de Catalunya, encara que de manera molt menys significativa que en l'esclat anterior. Com a resultat de la repressió, un dels dirigents barretines, Pau Mata, del Vendrell, va entrar al servei de la monarquia francesa, tal com també havia fet Josep Almató, de Sant Cugat del Vallès, cosí de Rocafort, amb 25 homes *armés et bien faits*. També sabem que Baccardí, el batlle de Castelltallat, fou mort pels homes del virrei<sup>43</sup>. Una carta del regent Miquel Calderó, escrita a principis de 1692 a Francesc Vila, batlle de Centelles, dóna idea del temor de les autoritats catalanes envers els revoltats i, alhora, de l'abast de la repressió: *lo que se ha de fer és entrar de qualsevol manera en la casa que teniu assitiada desbotant las portas y fent qualsevol altra diligència per entrar; y la regonexereu y capturareu las personas que trobareu dins ella, hòmens y donas, y axí mateix procurareu cercar y capturar los dos que han fugit de la casa de Vilardebó, y capturats los tindreu en part neta y segura, que demà anirà aquí un jutge de cort per fer procés y obrar lo que convinga, y tal vegada, farà penjar lo mort si és dels que se'n són passats a França y però retardareu lo enterrarlo. També poreu regonexer todas las casas suspitosas y capturar los hòmens que trobareu en ellas que sian culpats en las cosas passadas ho de que tingan alguns mals indicis, y si en alguna cosa vos fan resistència ho contradicció los capturareu també.*<sup>44</sup>

## Valoració final

La guerra amb França, i especialment la de 1689-1697, ha de ser estudiada des d'una òptica molt més àmplia que no pas la que pugui oferir una història militar en sentit estricte, perquè a més de l'impacte negatiu sobre les classes populars rurals, del qual la revolta dels Barretines i la seva perllongació en els primers anys noranta és la manifestació més evident, va repercutir en el marc de relacions polítiques entre Catalunya i la monarquia, en la mesura que les classes dirigents catalanes se sentien doblement amenaçades: d'una banda, per les constants invasions franceses que l'exèrcit de la monarquia era incapaç de frenar; de l'altra, per la temença latent de la revolta popular, atada pel pes feixuc de l'exèrcit de la monarquia i també, en algunes zones, per les entrades del francès. Aquest joc de tensions que patien les classes dirigents catalanes, que les col·locava entre dos fronts, fou suficient per generar divisió de parers en el seu interior? De fet, l'any 1688, el Consell d'Aragó ja havia constatat que la revolta havia comptat amb el suport d'alguns notables de Barcelona, com els Saiol i Ciges, *pues si no hubieran cooperado esparciendo el veneno reconcentrado que les asiste, ni huviera sido fácil que se juntara una multitud como la que concurrió en este tumulto con desorden tan regular, ni disgregada permaneciera el eco del empeño*<sup>45</sup>. Trobat hi coincidia: *Quoy que ceux qui s'atrouperent ne fussent que du menu peuple, le parti de la noblesse de Catalogne s'y engagea secrètement par l'inhérest qu'elle avait à la conservation tant de leurs privilèges, que de leurs vassaux qui s'apauvrirent à cause des dites contributions*<sup>46</sup>. El cert és que, a més de Puig de Perafita i els germans Saiol, trobem els cognoms

43. SHAT. A 1 1107, núm. 159, 16-XII-1691; A 1 1111. Trobat a Barbesieux, 16-XII-1691; A 1 1110. Noailles a Lluís XIV, 24-VIII-1691; A 1 1107, núm. 47, 24-VIII-1691; A 1 1111. Trobat a Barbesieux, a-XII-1691; A 1 1107, núm. 148, 4-XII-1691.

44. Arxiu Rocafiguera. Plec Francesc Vila, 9, núm. 8, 3-III-1692. Agraïixo a Francesc Rocafiguera que m'hagi facilitat la consulta d'aquesta documentació tan interessant.

45. A. Espino. *Ejército y sociedad...* p. 34.

46. SHAT. A 1 901, núm. 129. Trobat, 25-XI-1689. Encara més: el general Du Bruelh deia que si bé els espanyols creien que la ciutat de Barcelona i la Diputació estaven d'acord amb el virrei, gent de tota credibilitat li havia assegurat que ni l'una ni l'autre ne se détacheront point des inhérests de la province, et que la Députation aydaît soubsmain les revoltés à qui l'argent ny les vivres n'ont point manqués depuis qu'ils ont pris les armes; ont dit bien que le sieur Soler leur chef, qui est fort oppulant leur en fournit, mais il n'est assez riche pour faire une si grande dépense. Il est encore certain, Monseigneur, qu'il y a plusieurs persomes de considération dans Barcelonne qui les assistent secrètement de leur bien et de leur conseil. SHAT. A 1 1234, núm. 6, 5-XII-1689.

Pinós i Clariana en aquest projecte fallit de conspiració. I Puig es reuneix amb Rocafort a la torre de Gualbes (Miquel de Clariana estava casat amb M. Teresa de Gualbes). Si fem cas de la informació francesa, Pinós (arrestat a casa seva el 1689, vinculat amb Daniel Saiol) el marquès de Rupit, el comte de Peralada (de qui es diu que *n'est pas moins mécontent des espagnols que les Saiols*), Narcís Descatllar i els Saiol eren malvistos pels ministres de la monarquia arran de la revolta dels Barretines. De més a més, l'intendent Raimond Trobat, català exiliat a la guerra dels Segadors i profundament anticastellà, mitjançant un Sentmenat (afincat a França?) i un Tamarit<sup>47</sup> i la col·laboració efectiva d'un grup de barretines exiliats, que mobilitzaren parents i amics, pretenia revifar l'experiència de 1641, d'annexionar Catalunya a la monarquia francesa. Els arguments, que encobrien els afanys de dominació francesa tal i com es desprèn de la memòria elaborada per Trobat el 1691, eren aparentment fàcils: *Il faut faire comme nos bons ancestres furent en l'année 1640. Les castillans sont toujours, ont esté et seront vôtres ennemis*<sup>48</sup>. El fet que el projecte no quallés s'ha d'atribuir, a banda de la decisió de Louvois de traslladar els exèrcits francesos cap a d'altres escenaris bèl·lics, a la por a la repressió, circumstància que es repetí l'estiu de 1704, quan Darmstadt es plantà davant de Barcelona esperant l'esclat de la revolta a favor de l'Arxiduc.

El 1691, si fem cas dels informadors francesos, el país es trobava dividit entre *Royalistes* et *Patriciens*, o entre *Royalistes* i *Barretines ou Français*<sup>49</sup>. Al capdavant, la petita noblesa, tenia motius de pes per sentir-se descontenta amb els ministres de Carles II, tant per la inseguretat regnant en el territori català com pel malestar creixent dels pagesos que amenaçava d'esclatar en revolta. L'aposta per França, quan ja es parlava de la successió a la corona d'Espanya, tenia els seus adeptes, que devien assumir aquesta actitud en un exercici evident de possibilisme. Daniel Saiol va fer saber a Noailles, el 1693, que *sur la proposition qui avait estait faite de n'attendre pas la mort du Roy d'Espagne pour nommer un successeur à la couronne d'Espagne, à fin d'empescher les révolutions qui pouvaient souvenir si attendait de la faire après sa mort, les personnes de la plus grosse qualité estaiet divisés, les uns proposant que l'intérêt de l'Etat estait de nommer le prince de France, d'autres d'envoyer chercher le duc de Bavière, et luy donner la qualité de Prince des Asturies, et que dans la Catalogne l'on considère la proposition qu'on fait en faveur du duc de Bavière contraire à leurs intérêts*<sup>50</sup>.

Malgrat la proximitat cronològica, estem lluny, encara, de la francofòbia generalitzada entre els catalans de 1705, la qual s'explica, en bona part, per les campanyes militars franceses de 1694 a 1697, marcades pels abusos i les vexacions sobre la població, francofilia que va convertir Jaume Puig de Perafita —un dels signants del Pacte de Gènova— i els seus aliats de la petita noblesa en els capdavanters de la causa austriacista, ara reforçats per la

47. SHAT. A 1 901, sense número, 1689. Núm. 140. 1689; A 1 899. Núm. 81. Miquel Poc. 30-IV-1689; A 1 899, núm. 63., 16-IV-1689; A 1 1111. Noailles, 19-IX-1691; A 1 1107, núm. 119. Sentmenat. 25-X-1691; A 1 899, núm. 90. Tamarit, *Nouvelles de Barcelonne envoyées par un gentilhomme*. 25-IV-1689. Tamarit, escrivia: *si vous autres faites quelque mouvement et si vous entrez en Catalogne, cela abatra si fort le caquet des espagnols qu'ils seront plus tristes que les tortorelles. La résolution pour nous conserver, veu la partialité qu'il y a, les uns estant Royalistes et les autres Bertrains ou Français, mais ce qu'ils apprehendent le plus sont les intrigues qu'ils souçoiment que ceux qui commandent en Roussillon ont dans les pays des montagnes qu'ils ont mis à leur dévotion suivant ce que l'on dit, faisant entendre que l'on ne demandera aucune contribution ny aucune chose au pays*.

48. J. Albareda. *Els inicis de la guerra de Successió a Catalunya*, vol. I. Tesi de doctorat. U.A.B. 1990. pp. 167-175. També: "Catalunya a finals del segle XVII: la continuïtat de la revolta", a E. Serra coord., *La revolució catalana de 1640*. Crítica, Barcelona, 1991, pp. 302-312.; SHAT. A 1 901. Núm. 134. Trobat, 1689.

49. SHAT. A 1 901. Núm. 140. 1689; A 1 899. Núm. 90. Tamarit, 25-IV-1689.

50. SHAT. A 1 1234, Núm. 48 bis. Miquel Panyella, abril de 1693.

burguesia i la majoria dels eclesiàstics<sup>51</sup>. Per contra, la figura del príncep de Darmstadt, que arribà a Catalunya el 1695 amb les tropes aliades de l'Imperi per lluitar contra els francesos (el 1697 fou governador de Barcelona i virrei entre 1698 i 1701), es revela com un element clau per explicar l'apropament de les classes dirigents catalanes cap els Àustria a la fi del regnat de Carles II, en oposició a la casa d'Anjou.

51. J. Albareda. *Els catalans i Felip V. De la conspiració a la revolta (1700-1705)*. Vicens Vives, Barcelona, 1993. Capítol V, pp. 225-272. Respecte a l'élite burgesa, vinculada als *asientos*, A. Espino ha assenyalat que a partir de 1691-2 sembla que canvia d'actitud, i apunta com a possibles raons els problemes que representava per al mateix comerç una guerra tan llarga, o el fet de l'incompliment de la hisenda reial a l'hora d'haver de fer efectius els seus pagaments. "La burgesia catalana...". Pel que fa a la noblesa, no sembla cap coincidència el fet que Carles II s'afanyés a donar-li títols, assenyaladament a alguns que els francesos havien considerat descontents amb la monarquia, com Manuel de Sentmenat (1690), Joan de Sentmenat (1691), Miquel de Clariana (1693), Josep Antoni de Rubí (1694) i Narcís de Descatllar (1698). Vegeu A. de Fluvià, "Materiales para la Historia institucional de la ciudad. Títulos nobiliarios concedidos a familias catalanas". *Documentos y Estudios*, XVI. I.M.II. Barcelona, 1966, ps. 16, 22, 30, 21 i 15, respectivament.